

Verskillend sinds de geboorte. De leden van GroenLinks vergeleken met leden van andere groene partijen in Europa

Wolfgang Rüdig¹

GroenLinks is al jaren lid van de familie van groene partijen in Europa, die sinds 2004 georganiseerd zijn in de Europese Groene Partij (EGP). Met meer dan 24000 leden is zij een van de grotere leden van de EGP. Sinds haar oprichting in 1990 is GroenLinks onafgebroken vertegenwoordigd in de Eerste en Tweede Kamer en in het Europees Parlement. Anders dan veel zusterpartijen in Europa heeft zij tot nu toe nooit deel uitgemaakt van een nationale regering.

Als we terugkijken op de geschiedenis van GroenLinks en die vergelijken met andere groene partijen, dan vallen een paar dingen op. Anders dan bij de meeste groene partijen was de totstandkoming van GroenLinks het resultaat van een fusie van bestaande politieke partijen: de Communistische Partij van Nederland (CPN), de Politieke Partij Radikalen (PPR), de Pacifistisch Socialistische Partij (PSP) en de Evangelische Volkspartij (EVP). Terwijl met name de PPR en de PSP nauw verbonden waren met de nieuwe maatschappelijke bewegingen uit de jaren zeventig en tachtig, is GroenLinks dus niet rechtstreeks uit een maatschappelijke beweging voortgekomen.

De partijen waaruit GroenLinks in 1990 ontstond, hadden verschillende ideologische achtergronden maar waren wel allemaal overtuigd van het belang van linkse politiek als basis voor groene politiek, zoals in de naam van de partij besloten ligt. Dit onderscheidt GroenLinks van de meer 'ecocentrische' aanpak van De Groenen, haar nietige rivaal in de groene politieke arena, die natuur en milieu belangrijker acht dan maatschappelijke problemen. De tegengestelde claims van deze twee partijen met verschillende visies op wie nu daadwerkelijk de internationale groene beweging in Nederland vertegenwoordigt, leidde in de jaren tachtig tot bittere conflicten.² Het onderscheid tussen 'rood-groene' en 'groen-groene' partijen vormde bovendien in die tijd een breuklijn tussen de groene partijen in heel Europa.³

De laatste twintig jaar hebben de groene partijen heel wat meegemaakt. Zij zijn een 'normaal' onderdeel geworden van de nationale partijstelsels. In de meeste West-Europese landen zijn de groene partijen goed vertegenwoordigd in het nationale parlement. Hoewel de groenen aan het einde van de jaren tachtig al

betrokken waren bij het lokaal bestuur en in sommige landen bij het regionaal bestuur, slaagden ze er pas tegen het einde van het volgende decennium in door te dringen tot de nationale regering. Kort na elkaar traden groene partijen in Finland, Italië, Frankrijk, Duitsland en België toe tot linkse of centrumlinkse coalities.⁴ Toen aan de periode van 'rood-groene' regeringen in de eerste jaren van deze eeuw een einde kwam, namen de groene partijen in Finland en Ierland zitting in centrumrechtse kabinetten. Hoewel dit in West-Europa anno 2010 een nieuwe trend leek, hadden de groene partijen in Oost-Europa al eerder deel uitgemaakt van rechtse coalities, bijvoorbeeld in Letland en Tsjechoë.

Deze ontwikkelingen roepen veel vragen op over de aard van groene partijpolitiek. Zijn groene partijen in zoverre 'genormaliseerd' dat hun oorspronkelijke doelen in belang zijn afgenomen, terwijl pragmatische overwegingen over de toegang tot macht steeds dominant worden? Hoe 'groen' en hoe 'links' zijn de groene partijen in de eenentwintigste eeuw nog? Spelen de debatten uit de jaren tachtig tussen 'linkse' groenen enerzijds en 'ecocentrische' groenen anderzijds nog steeds een rol? Deze vragen komen in deze bijdrage echter alleen zijdelings aan bod. Centraal staat hier de vraag: hoe verhoudt GroenLinks zich tot de andere groene partijen in Europa?

Uitgangspunt zijn de leden, die immers de identiteit van een partij bepalen. De belangrijkste bron voor de vergelijking is een integrale comparatieve enquête die in 2002 en 2003 werd gehouden onder de leden van in totaal zestien groene partijen (uit dertien verschillende landen) die lid zijn van de EGP.⁵ Allereerst passeren enkele belangrijke ideologische en programmatische kenmerken van de partijleden de revue, vervolgens hun opvattingen over partijorganisatie en basisdemocratie, hun niveau van activisme, en ten slotte hun sociaal-demografische achtergrond.

In Nederland is in mei 2002 voor een aselechte steekproef een groep van 500 GroenLinks-leden aangeschreven; 251 vragenlijsten werden ingevuld en geretourneerd, wat een respons van 50,2 procent inhoudt.⁶ Elders in Europa zijn bijna 15000 vragenlijsten verzonden; ruim 6500 vragenlijsten werden ingevuld, wat een respons betekent van gemiddeld 44 procent.⁷ Voor de vergelijkingen in dit artikel zijn de gegevens 'gewogen', zodat de relatieve omvang van elke partij het totale aantal leden ten tijde van de enquêtes weerspiegelt. Zo konden de GroenLinks-leden worden vergeleken met een selectie groene partijleden die representatief is voor het EGP-ledenbestand in heel Europa (voor die partijen die aan de studie deelnamen). Alle procentuele verschillen en verschillen in gemiddelden die in de tekst worden aangeduid als belangrijke contrasten tussen GroenLinks-leden en andere EGP-partijleden, zijn statistisch significant.⁸

Dit vergelijkende onderzoek is enig in zijn soort. Al zijn de gegevens enkele jaren geleden verzameld, op basis van identieke variabelen kunnen gedetailleerde vergelijkingen worden gemaakt tussen de verschillende groene partijen.⁹ Bovendien beschikken wij over een aantal eerdere enquêtes die in de eerste helft van de jaren negentig onder GroenLinks-leden zijn gehouden en die aanvullende gegevens bieden om enkele veranderingen door de tijd heen te analyseren.

Programma en ideologie

Hoe 'links' is GroenLinks eigenlijk volgens haar eigen leden, vergeleken met andere groene partijen? Wanneer GroenLinks-leden zelf een plaats kiezen op de links-rechts schaal van 0 (uiterst links) tot 10 (uiterst rechts), vestigen zij zich met een gemiddelde score van 2,3 stevig aan de linkerkant. Er is weinig verschil binnen de partij: de standaarddeviatie is 1,02 – de laagste van alle groene partijen. Slechts enkele partijen in Zuid-Europese landen plaatsen zichzelf op dezelfde positie (Frankrijk) of nog verder naar links (Italië en de regionale groene partij van Valencia in Spanje).

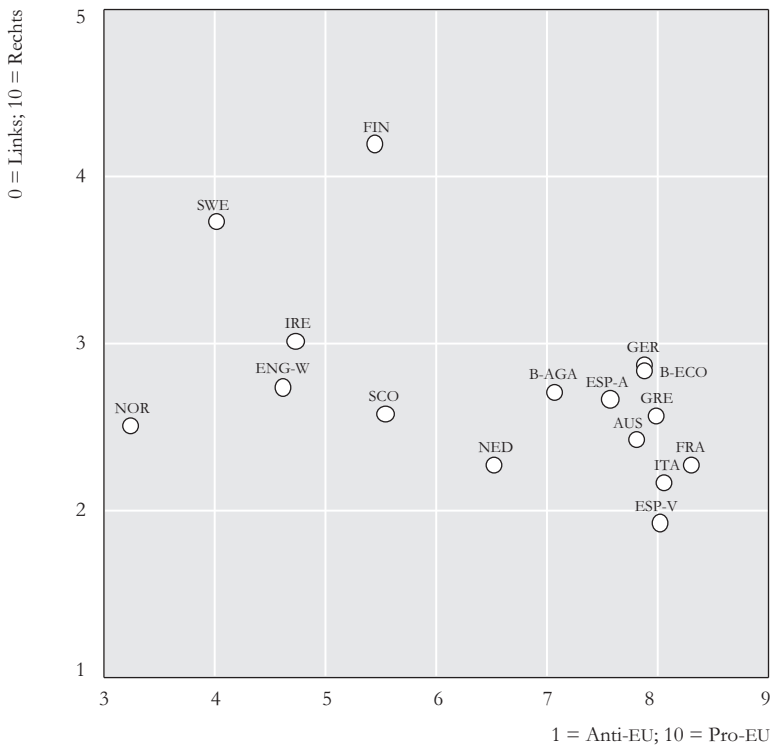
Is de linkse oriëntatie in de loop van de tijd ook veranderd? De enige beschikbare vergelijkende gegevens over de positie op het links-rechts spectrum zijn afkomstig uit een enquête die in 1992 onder GroenLinks-leden is gehouden en die een score van 2,2 opleverde.¹⁰ Deze positionering is vrijwel identiek aan die uit 2002, wat suggereert dat de partij in de tussenliggende tien jaar noch naar links, noch naar rechts is verschoven.¹¹ Gegevens over een langere periode van andere Europese groene partijen zijn karig, maar de leden van de Duitse groenen lijken tussen 1985 en 2002 naar rechts te zijn verschoven (van 1,7 naar 2,9), terwijl leden van de groenen uit Engeland en Wales tussen 1990 en 2002 zich juist in tegengestelde richting bewegen (van 3,4 naar 2,7).¹²

Waar bevinden GroenLinks-leden zich wat betreft specifieke beleidskwesties die geassocieerd worden met linkse politiek? Zoals verwacht sluiten hun opvattingen, bijvoorbeeld over de rol van de particuliere onderneming en de noodzaak tot de herverdeling van welvaart, aan bij hun links-rechts positionering. Slechts 14 procent van de leden is het eens met de stelling dat 'de particuliere onderneming... het beste middel [is] om de economische problemen van Nederland op te lossen', en 93 procent is het eens met de opvatting dat het de verantwoordelijkheid van de overheid is om de inkomensverschillen tussen arm en rijk te verkleinen. Bij beide kwesties plaatsen GroenLinks-leden zichzelf enigszins links van de andere EGP-partijen, waarin gemiddeld 23 procent de particuliere onderneming ('private enterprise') aanbeveelt als het beste middel om economische problemen op te lossen en 78 procent de herverdeling van inkomens als een taak van de overheid ziet. Het contrast is vooral groot in vergelijking met de Duitse groenen, die in de jaren tachtig bekendstonden als behoorlijk links: anno 2002 heeft meer dan een derde (36 procent) van hen de particuliere onderneming omarmd als het beste middel om de economische problemen van Duitsland op te lossen. Een dergelijke radicale verschuiving naar rechts (of exacter: naar het midden) op het gebied van economisch beleid was in Nederland klaarblijkelijk niet opgetreden. Binnen de 'politieke ruimte' van de Europese groene politiek bevond GroenLinks zich aan het begin van de eenentwintigste eeuw dus duidelijk links van de meeste andere partijen, waaronder de Duitse en Belgische groenen en de groene partijen in de Engelstalige landen en Scandinavië.¹³

Naast de scheidslijn tussen links en rechts is de belangrijkste kwestie die de groene partijen in Europa uit elkaar heeft gedreven misschien wel de Europese integratie. Traditioneel zijn de groene partijen in Scandinavië en in het Verenigd Koninkrijk altijd sceptisch geweest over het Europese project, terwijl de meeste partijen op het Europese vasteland, zoals de Duitse, Belgische, Franse en Italiaanse groenen, juist altijd enthousiast waren over de Europese eenwording.¹⁴ In hoeverre komt dit tot uitdrukking in de opvattingen van de leden en hoe past GroenLinks in dit plaatje?

GroenLinks-leden zijn in 2002 over het algemeen voorstander van de Europese Unie (EU), maar wanneer zij zelf een plaats op de schaal van 1 tot 10 moeten kiezen wat betreft hun voorkeur voor Europese eenwording, laten zij met een gemiddelde score van 6,5 een zeker gebrek aan geestdrift voor het Europese project zien. Met deze score zijn ze flink achtergebleven bij de groene euro-enthousiastelingen in Duitsland (7,9), Italië (8,1) en Frankrijk (8,3).

Figuur 1. Positie van groene partijen op de links-rechts as en ten opzichte van de Europese Unie, 2002-2003

Bron: *European Green Party Members Project, 2002-2003.*

Wanneer we de gemiddelde scores van de groene partijleden op de links-rechts schaal en op de EU-schaal combineren, ontstaat er een interessant beeld (zie figuur 1). Rechtsonder zien we een cluster van hoofdzakelijk linkse en pro-EU partijen; linksboven vinden we de Zweedse en Finse groenen die niet alleen rechtser zijn maar ook eurosceptischer; en dan zijn er nog de groene partijen in de Engelstalige landen die hier tussenin zitten. GroenLinks ligt op de grens van het belangrijkste cluster van linkse, pro-EU partijen, maar het gebrek aan enthousiasme voor Europa heeft haar dichter bij haar zusterpartijen aan de andere kant van het Kanaal gebracht.¹⁵

In hoeverre is GroenLinks met betrekking tot andere, met name culturele en ethische kwesties, ook een 'links-libertaire' partij? 'Libertair' staat in deze context voor vrijheidslievend, individualistisch en verdraagzaam ten opzichte van andere culturen; de Duits-Amerikaanse politicoloog Herbert Kitschelt beschouwt groene partijen als deel van een bredere familie van links-libertaire partijen en heeft met die opvatting school gemaakt.¹⁶ Op sommige gebieden presenteren GroenLinks-leden zichzelf als meer libertair dan hun collega's in andere Europese landen. Zij spreken zich bijvoorbeeld stelliger uit tegen de opvatting dat censuur van films en tijdschriften nodig is om de 'goede zeden' te handhaven (71 procent van de GroenLinks-leden is het hiermee oneens, tegenover 60 procent van de andere EGP-partijleden) en tegen de stelling dat homoseksuele relaties 'niet deugen' (82 procent van de GroenLinks-leden is het hiermee zeer oneens, tegenover 68 procent van de andere EGP-partijleden). Ook stemmen GroenLinksers veel vaker dan hun Europese tegenhangers in met de stelling dat mensen hun geweten moeten volgen, ook als dat tegen de wet ingaat (50 procent is het hier sterk mee eens, tegenover slechts 32 procent van de andere EGP-partijleden).

Een van de kwesties die ook als toetssteen voor een libertaire instelling kan worden gezien, betreft immigratie en multiculturalisme. Hierover bleek GroenLinks in 2002 echter enigszins onverwachte opvattingen te koesteren. De leden meenden over het algemeen niet dat immigratie de criminaliteit en werkloosheid vergroot; de meerderheid vond juist dat immigranten nieuwe ideeën en culturen met zich meebrengen en goed zijn voor de Nederlandse economie. De leden van GroenLinks stemden echter minder vaak in met deze opvattingen dan de leden van andere groene partijen binnen de EGP. Een kwart van alle GroenLinksers was het bijvoorbeeld eens met de notie dat door immigranten de criminaliteit toeneemt, tegen 17 procent van de andere EGP-partijleden. Slechts 11 procent van de GroenLinks-leden was het zeer eens met de stelling 'Migranten maken dat Nederland meer open staat voor nieuwe ideeën en culturen', terwijl 35 procent van de leden van andere EGP-partijen het zeer eens was met deze opvatting over hun eigen land.

Het contrast is des te groter wanneer het gaat om multiculturalisme. In het onderzoek werd gevraagd te kiezen tussen twee stellingen over migranten uit andere landen, te weten: 'Het is beter voor de samenleving als minderheden hun eigen gewoonten en tradities behouden' en 'Het is beter voor de samenleving als minderheden zich aanpassen en assimileren'. GroenLinks-leden gaven met 62

procent tegenover 38 procent de voorkeur aan de tweede stelling. Voor EGP-leden buiten Nederland geldt juist het tegenovergestelde: 60 procent koos voor de pro-multiculturele stelling en slechts 40 procent gaf er de voorkeur aan dat immigranten zich aanpassen en assimileren.¹⁷ In haar verkiezingsprogramma liet GroenLinks zich overigens minder kritisch uit over het multiculturalisme, al kan men toch ook wat dit betreft in 2002 een lichte kentering waarnemen ten opzichte van 1998 en 1994.¹⁸

Ook met betrekking tot de zogeheten nieuwe maatschappelijke bewegingen als de vredesbeweging, de milieubeweging en de vrouwenbeweging bleken GroenLinks-leden soms onverwachte conservatieve opvattingen te koesteren. In 1992 vond nog 65 procent van de leden dat Nederland zo snel mogelijk uit de NAVO moest.¹⁹ In 2002 was slechts 22 procent het eens met deze stelling, terwijl 55 procent de NAVO accepteerde. Bovendien was slechts 27 procent het zeer eens met de stelling 'Oorlog is altijd verkeerd'. GroenLinks-leden waren in 2002 minder pacifistisch en minder kritisch tegenover de NAVO dan de leden van groene partijen elders in Europa, waarvan 53 procent het zeer eens was met een radicale anti-oorlogshouding en slechts 45 procent de NAVO kon accepteren.

Een mogelijke verklaring voor deze bevindingen kan worden gevonden in de specifieke politieke vertogen die eind jaren negentig en begin deze eeuw in Nederland werden gehouden, zoals het debat over militaire acties op de Balkan en de moord op Pim Fortuyn. Fortuyns kritiek op het multiculturalisme vond ver buiten zijn eigen partij weerklank in de Nederlandse publieke opinie en zijn dramatische dood verleende hem postuum als het ware extra gezag. De positie van GroenLinks ten aanzien van de EU in 2002 zou gezien kunnen worden als erfenis van de CPN en de PSP, die beide nogal afwijzend tegenover het 'kapitalistische' Europese project van integratie stonden. In 2010 was de invloed van die moederpartijen verder afgenomen en het enthousiasme voor de EU gegroeid.²⁰ Maar de verschuivingen richting een 'conservatievere' politieke positie bleven niet enkel beperkt tot immigratie, buitenlands beleid en de EU. GroenLinksers bleken ook minder 'eco-centrisch' en minder 'postmaterialistisch' te zijn dan leden van andere groene partijen.

Het begrip 'postmaterialisme' is ontwikkeld door de Amerikaanse politicoloog Ronald Inglehart.²¹ Zijn theorie over een verschuiving in het heersende waardenpatroon in ontwikkelde industriestaten van 'materialisme' (nadruk op materiële welvaart, orde en veiligheid) naar 'postmaterialisme' (meer aandacht voor welzijn, zelfontplooiing, individuele vrijheid en inspraak) wordt vaak gebruikt om de ontwikkeling van groene partijen te verklaren. In de ledenenquête uit 1992 zijn hierover geen gegevens opgenomen, maar volgens een eerdere enquête die op het partijcongres van GroenLinks in 1991 onder de afgevaardigden werd gehouden, kon 74 procent van hen aan de hand van Ingleharts klassieke vragenbatterij worden aangeduid als 'postmaterialistisch'.²² Onze enquête onder groene partijleden uit 2002 bevestigde dat de Europese groene partijen over het algemeen postmaterialia-

listisch georiënteerd zijn. GroenLinks-leden vormen daarin nu echter een uitzondering: slechts 42 procent van hen kon worden geclassificeerd als postmaterialistisch, terwijl in andere Europese landen 62 procent van de groene partijleden in deze categorie viel. In feite was GroenLinks in 2002 de minst postmaterialistische groene partij in Europa.

Wat betekent dit nu voor milieukwesties? Vergeleken met haar ‘donkergroene’ concurrent De Groenen zouden we kunnen verwachten dat GroenLinks minder hecht aan een ecocentrische agenda waarbij natuur en milieu boven alle andere maatschappelijke en politieke problemen gaan. Dit werd inderdaad bevestigd door de enquêtes die zijn gehouden onder de leden van beide partijen in 1992.²³ Ook de uitkomst van onze enquête uit 2002 bevestigde dit beeld. GroenLinks-leden bleken over het algemeen, anders dan ecocentrische ‘donkergroenen’, niet anti-wetenschap en tegen economische groei te zijn. Met betrekking tot een belangrijke kwestie als dierenrechten verwierp een meerderheid (51 procent) van de GroenLinksers de stelling dat dieren dezelfde morele rechten hebben als mensen, terwijl slechts 37 procent van de andere EGP-partijleden die opvatting afwees. Ook waren GroenLinks-leden duidelijk voorstander van het gebruik van dieren voor medische proeven als hiermee mensenlevens gered konden worden; 63 procent van de leden onderschrijft deze opvatting tegenover slechts 39 procent elders in Europa.

Ook wat betreft hun levensstijl zijn de leden van GroenLinks over het algemeen niet erg ‘donkergroen’. Ze bleken aanzienlijk minder enthousiast te zijn over het kopen van ‘biologische’ groente en fruit die zonder pesticiden of chemicaliën zijn geteeld, want slechts 42 procent doet dit vaak of altijd tegenover 64 procent van de groene partijleden elders in Europa. GroenLinks-leden bleken evenmin trouwe gebruikers van ‘alternatieve geneesmiddelen’ te zijn; 22 procent maakt hier vaak of altijd gebruik van, vergeleken met 36 procent van de leden van andere groene partijen.

Wanneer het om milieubeleid gaat, ontbreekt het GroenLinks-leden echter niet aan enthousiasme: 36 procent is het er zeer mee eens dat de belastingen op brandstof (benzineaccijnzen) omhoog moeten om de opwarming van de aarde tegen te gaan, terwijl elders slechts 26 procent van de leden het stellig eens is met dit beleid.

Basisdemocratie

Groene partijen hebben van oudsher het beginsel van basisdemocratie of directe democratie hoog in hun vaandel gehad. Dat heeft veel te maken met hun wortels in de studentenbewegingen van de jaren zestig, die destijds veel kritiek hadden op het parlement en andere bestaande politieke instellingen. De partijen die uit deze beweging zijn voortgekomen, zagen het bevorderen van democratie op elk gebied – in staat en samenleving, maar ook in de eigen partij – als een van hun belangrijkste doelen. De ‘basisdemocratie’ moest het intern functioneren van groene partijen gaan bepalen en werd bijvoorbeeld een van de vier ‘pijlers’ van de

Duitse groenen. Dit beginsel gold ook als een van de bepalende aspecten van de ‘nieuwe politiek’ die groene partijen wilden bedrijven.²⁴

In hoeverre is GroenLinks een partij voor ‘nieuwe politiek’, die belang hecht aan de basisdemocratie? Een belangrijk element dat zij niet heeft overgenomen van andere groene partijen is het beginsel van collectief leiderschap. Na het in 1994 even met een model voor ‘duoleiderschap’ te hebben geprobeerd, heeft de partij sindsdien steeds maar één politiek leider gehad. In de enquête van 2002 werd gevraagd naar de wenselijkheid van eenhoofdig leiderschap voor groene partijen. Leden van groene partijen die voor collectief leiderschap hadden gekozen, waren over het algemeen tegen eenhoofdig leiderschap, terwijl de leden van groene partijen in landen die ten tijde van de enquête één politiek leider hadden hier voorstander van waren. Dat gold voor Ierland, maar ook voor Nederland. Van de ondervraagde GroenLinks-leden steunde 82 procent het idee van eenhoofdig leiderschap en was slechts 18 procent hiertegen. Elders in Europa was 43 procent voor en 57 procent tegen eenhoofdig leiderschap. De positie van de politiek leider geniet binnen GroenLinks duidelijk veel steun. Een grote meerderheid (76 procent van de leden) vond dan ook dat de politiek leider over voldoende macht beschikte; slechts 22 procent vond dat hij te veel macht had.²⁵

Ook wat betreft andere kwesties die betrekking hebben op de basisdemocratie komt GroenLinks niet naar voren als een pionier van ‘nieuwe politiek’. Nog duidelijker dan andere groene partijleden verwierpen de GroenLinksers de stelling dat de termijn van ambtsdragers beperkt moet worden. Over de opvatting dat ten minste de helft van het partijbestuur uit vrouwen dient te bestaan, waren de meningen verdeeld, met 40 procent voor en 34 procent tegen; elders in Europa was 54 procent voor een gelijke vertegenwoordiging van vrouwen en slechts 24 procent tegen. Bovendien was een meerderheid van de GroenLinks-leden (51 procent) tegen de stelling dat partijen verplicht moeten zijn evenveel mannen als vrouwen op de kandidatenlijst voor de verkiezingen te zetten; slechts een kwart steunde deze eis. Dit is geheel tegenovergesteld aan de opvatting die elders in de EGP heerst, waar 52 procent van de groene partijleden de genoemde stelling onderschreef en slechts 27 procent haar afwees.

Hoewel het tweede partijcongres van GroenLinks in 1991 het idee van een bindend quotum voor vrouwen had verworpen (het bleef bij streefcijfers), laten de kandidatenlijsten van de partij over het algemeen een gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen zien.²⁶ Dit was ook al het geval bij de Tweede Kamerverkiezingen van 1989.²⁷ Het verwerpen van formele regels voor gelijke vertegenwoordiging van de seksen kan dus mede een gevolg zijn van het feit dat deze gelijkheid al bereikt werd zonder dergelijke regels.

Het enige aspect van de basisdemocratie waar GroenLinksers veel waarde aan hechtten, is de opvatting dat groene parlementariërs niet tegelijkertijd een partijfunctie mogen vervullen: 75 procent steunde dit beginsel, dat slechts de goedkeuring geniet van 36 procent van groene partijleden elders.

Activisme

Een van de belangrijkste verschillen tussen GroenLinks en andere EGP-leden is het lage niveau van partijactivisme. Op vrijwel alle indicatoren van activisme scoren de leden van GroenLinks ruim onder het gemiddelde niveau in Europa. Soms heeft zij zelfs de laagste score van alle partijen die lid zijn van de EGP.

Meer dan de helft van alle GroenLinks-leden (52 procent) had het voorgaande jaar geen enkele partijbijeenkomst bijgewoond, terwijl slechts 26 procent van de andere EGP-leden dit niet had gedaan. De gemiddelde tijd die gespendeerd wordt aan partijactiviteiten is in Nederland acht uur per maand, terwijl dat elders tien uur is. Slechts 19 procent van de GroenLinks-leden vervult een functie in de partij of in het openbaar bestuur, terwijl dat bij andere groene partijen 35 procent is. Toen leden werd gevraagd of zij zichzelf als zeer actief, tamelijk actief, niet erg actief of helemaal niet actief beschouwden, antwoordde bijna de helft (49 procent) 'helemaal niet actief'. Slechts iets meer dan een derde van de EGP-leden (34 procent) vindt dat ze in deze categorie vallen; alleen de leden van de zeer kleine Noorse groene partij zijn minder actief dan de GroenLinks-leden.

Er is slechts één bezigheid waarbij GroenLinks-leden boven het Europese gemiddelde uitkomen. Meer dan de helft van de leden (58 procent) geeft aan dat zij regelmatig of vaak geld aan de partij doneren; slechts iets meer dan een derde (34 procent) van de groene leden elders in Europa valt in deze categorie. Wanneer we echter kijken naar het gemiddelde geldbedrag dat GroenLinks-leden in het afgelopen jaar (dat wil zeggen: 2001) aan hun partij doneerden (155 euro), dan blijft Nederland weer achter bij het Europese gemiddelde van 228 euro.

Waarom zijn de GroenLinks-leden relatief zo weinig betrokken bij hun partij? Een mogelijke reden hiervoor is dat GroenLinks-leden actiever zijn buiten de partijpolitiek, alhoewel het bewijs hiervoor niet eenduidig is. Zij zijn duidelijk meer betrokken bij de politiek via het lidmaatschap van andere organisaties. Meer leden van GroenLinks dan van welke andere Europese groene partij ook (78 procent) zijn bijvoorbeeld lid van ten minste één milieuorganisatie (55 procent elders); GroenLinks-leden zijn over het algemeen eveneens lid van een groter aantal milieuorganisaties (gemiddeld 2,8) terwijl andere EGP-leden gemiddeld niet eens twee lidmaatschappen (1,9) halen. Verder zijn de leden van GroenLinks vaker lid van een vakbond (51 procent) dan de leden van hun Europese zusterpartijen (34 procent).

Deze hoge aantallen moeten echter worden gezien binnen de context van de Nederlandse politieke cultuur: internationaal gezien vormt Nederland een uitschieter wat betreft het lidmaatschap van milieugroeperingen. Volgens een wereldwijd onderzoek (*World Values Survey*) zou in 1999 45 procent van de hele Nederlandse bevolking lid zijn van ten minste één milieuorganisatie.²⁸ Ook de lidmaatschapscijfers van vakbonden liggen in Nederland relatief hoog: volgens de *World Values Survey* is 22 procent van de volwassen bevolking lid van een vakbond.²⁹

Daar staat tegenover dat het gemiddelde GroenLinks-lid op andere terreinen weer minder actief aan het politieke leven deelneemt. GroenLinks-leden nemen veel minder vaak deel aan demonstraties dan andere groene partijleden elders in Europa. De laatste vier jaar voor de enquête (dus 1998-2002) had 43 procent van de GroenLinks-leden nooit aan een demonstratie meegedaan, tegenover slechts 19 procent van de groenen elders. En slechts 3 procent van de GroenLinks-leden nam naar eigen zeggen vaak deel aan dergelijke demonstraties, in vergelijking met 25 procent van de leden in andere landen.

GroenLinks-leden waren naar alle waarschijnlijkheid wel sterk betrokken bij de sociale bewegingen in de jaren zeventig en tachtig, maar in het daaropvolgende decennium bleven ze duidelijk achter bij hun Europese partners.³⁰ Blijkbaar hadden de GroenLinksers de protestpolitiek achter zich gelaten en gaven zij nu de voorkeur aan meer rustige en passieve vormen van betrokkenheid.

Demografie

Kan de relatieve passiviteit van GroenLinks-leden misschien worden verklaard door hun hogere leeftijd? GroenLinksers waren in 2002 gemiddeld 46,8 jaar oud, wat slechts een klein beetje ouder is dan de andere EGP-partijleden, die in dat jaar gemiddeld 45,6 jaar oud waren. De groene partijen worden vaak gezien als partijen voor jongeren, althans in de jaren tachtig. Er zijn duidelijke aanwijzingen dat de Duitse groenen in die tijd werden gedomineerd door leden van onder de 40. Van een van de regionale groene partijen in Duitsland waarvoor officiële gegevens bestaan, was in 1985 slechts 16 procent van de leden 40 jaar of ouder. Tegen 2004 was het aantal leden van 40 jaar of ouder daar gestegen tot 75 procent, terwijl een derde van de leden toen 50 jaar of ouder was.³¹

In Nederland zijn er minder aanwijzingen voor een dergelijk dramatisch verouderingsproces. Een mogelijke reden hiervoor is dat de partijen waaruit GroenLinks in 1990 is ontstaan, al een lange geschiedenis kenden. GroenLinks kon dus voortbouwen op een ledenbestand dat al was gevormd lang voordat de meeste andere groene partijen in de jaren tachtig werden opgericht. Dit lijkt te worden weerspiegeld door de leeftijdsstructuur van de partij, die van alle partijen het minst door jongeren werd gedomineerd. Reeds in 1992 was 55 procent van de leden 40 jaar of ouder, een kwart van de leden zelfs ouder dan 50.³² In 2002 bleek het percentage van leden van boven de 40 te zijn gestegen tot 70 procent en bestond 38 procent van het bestand inmiddels uit leden van boven de 50. Het percentage van leden van onder de 30 bleef echter redelijk stabiel, namelijk 12 procent in 2002 vergeleken met 10 procent in 1992. De voornaamste leeftijdscategorie die in omvang afnam, was die tussen 30 en 40 jaar; deze kromp van 34 procent tot 18 procent.

Aan de hand van een andere enquête die in 1994 door de Duitse socioloog Thomas Cordier onder leden van GroenLinks werd gehouden, kunnen we tevens

het relatieve belang van verschillende politieke generaties vergelijken (zie tabel 1).³³ Zoals kon worden verwacht, domineerden binnen GroenLinks toen de generaties van de studentenbeweging in de jaren zestig en van de nieuwe sociale bewegingen van de jaren zeventig en tachtig. Het relatieve belang van de leden van deze generaties bleef zowel in 1994 als in 2002 redelijk stabiel en samen vormden ze de meerderheid in de partij. Het lijkt waarschijnlijk dat deze generaties bij de partij zullen blijven horen en een belangrijke rol zullen blijven spelen. De voorname uitdaging van GroenLinks is om het natuurlijke verloop van oudere generaties te compenseren door ook jongere leden aan te trekken; de enquête van 2002 laat zien dat de partij in dit opzicht resultaat heeft geboekt.³⁴

Tabel 1. Politieke generaties onder GroenLinks-leden, 1994-2002

Leeftijdscohort	Politieke generatie	1994 (%)	2002 (%)
Na 1976	Millenniumgeneratie, y	0	6
1965-1975	Generatie x	11	21
1954-1964	Generatie van nieuwe maatschappelijke bewegingen	31	27
1946-1953	Generatie van '68	28	26
1935-1945	Generatie van de jaren vijftig	16	14
1922-1934	Oorlogskinderen	11	7
voor 1921	Depressie/jaren dertig	2	—
N		2.149	248

Bron: eigen berekeningen op basis van European Green Party Members Project-dataset en T. Cordier, *Green Parties in Europe. A Survey on Participation of Party Members of Three Green Parties. ICS Code Books 32* (Utrecht 1997).

Het aandeel vrouwelijke leden bedroeg in 2002 37 procent, een percentage dat dicht bij het gemiddelde aandeel vrouwen in de andere EGP-partijen ligt (38 procent). Ook met betrekking tot andere demografische variabelen sluiten de leden van GroenLinks aan bij de gebruikelijke patronen die in de EGP kunnen worden waargenomen. Een groot deel (86 procent) heeft hoger onderwijs voltooid, 49 procent verricht professioneel of zeer technisch werk, en 23 procent bezet een leidinggevende of managementpositie. Terwijl het aandeel van *professionals* in andere groene partijen in wezen gelijk is, komen managers elders wat minder vaak voor: 10 procent van de andere EGP-leden bezet een dergelijke positie. GroenLinks-leden zijn met name vaak werkzaam in het onderwijs, de gezondheidszorg en de maatschappelijke dienstverlening (45 procent); dit is net iets meer dan in andere landen (39 procent). Bijna de helft van de leden is werkzaam in de

overheidssector, maar dat is elders ook zo. Leden van GroenLinks werken net iets vaker bij een liefdadigheidsinstelling of in de vrijwilligerssector (20 procent) dan de leden van groene partijen in andere Europese landen (12 procent). En ten slotte: GroenLinks-leden zijn vaker dan andere groene partijleden niet-religieus; slechts 41 procent (tegenover 55 procent elders) hangt een geloof aan.

Slot

Een gedetailleerde vergelijking tussen de leden van GroenLinks en van andere EGP-partijen in Europa laat enkele belangrijke verschillen zien. Men moet echter voorzichtig zijn met het interpreteren van gegevens die slechts op één tijdstip verzameld zijn. Sommige verschillen kunnen tijdelijke gevolgen zijn van specifieke kwesties en debatten die ten tijde van de enquête plaatsvonden. Met betrekking tot GroenLinks valt daarbij te denken aan de debatten over multiculturalisme, immigratie en Europese integratie, die door het optreden van Fortuyn in 2002 in Nederland bijzonder intensief waren. Hoewel GroenLinks als partij zeer gecommiteerd was (en is) aan een libertaire, tolerante en over het algemeen pro-Europese benadering van deze kwesties, moet de grote verschuiving van politieke opvattingen in Nederland aan het begin van deze eeuw toch ook haar neerslag hebben gehad op de partijleden. Dat blijkt tenminste als we hun opvattingen vergelijken met die van de leden van de Europese zusterpartijen.³⁵

Er zijn echter ook andere aspecten die niets te maken lijken te hebben met de politieke debatten die ten tijde van de enquête plaatsvonden, maar die indicatief kunnen zijn voor meer fundamentele verschillen. De Italiaanse politieke socioloog Angelo Panebianco heeft betoogd dat de omstandigheden bij de geboorte van een partij hun sporen blijvend zullen nalaten bij haar verdere ontwikkeling.³⁶ Groene partijen kunnen hiervan een goed voorbeeld zijn. In de meeste landen was de oprichting van een groene partij onderdeel van een breder overgangsproces van een maatschappelijke beweging naar een politieke partij. Groene partijen werden opgericht als 'bewegingspartijen' (*movement parties*) en behielden nog jarenlang vele kenmerken van een maatschappelijke beweging.³⁷ In veel landen, zoals Frankrijk, België, Duitsland en Finland, waren bij de eerste verkiezingsdeelname ecologische en antinucleaire actiegroepen betrokken, die bijzonder terughoudend waren om politieke partijen te worden en die hun status van sociale beweging wilden behouden. Zelfs daar waar het rechtstelsel de groenen wel verplichtte om formeel een politieke partij op te richten, probeerden invloedrijke figuren binnen de partij een sterke 'sociale bewegingsidentiteit' te behouden.³⁸ In veel landen was de officiële oprichting van de partij dus vaak het beginpunt van een normalisatieproces, waarin groene partijen langzaam 'normale' partijen werden, ook al hielden velen nog lang vast aan hun identiteit die hun eigen geschiedenis weerpiegelde.

In Nederland was de oprichting van GroenLinks geen stap in de overgang van een sociale beweging naar een politieke partij. De identiteit van GroenLinks is niet verweven met een poging om de kenmerken van een sociale beweging in de partijstructuur en identiteit te behouden. GroenLinks was in wezen al een 'normale' partij toen zij uit het fusieproces tevoorschijn kwam.

Een behoorlijk aantal verschillen tussen de leden van GroenLinks en van de andere EGP-partijen die we hier hebben geanalyseerd, kunnen worden verklaard aan de hand van de verschillende ontstaanswijzen van de partijen. GroenLinks-leden konden dan wel terugkijken op een traditie van activisme in uiteenlopende sociale bewegingen van enkele tientallen jaren, maar ze leken daar aan het begin van de eenentwintigste eeuw minder warm voor te lopen. Het parlementarisme was bij hen wellicht intussen (nog) dieper geworteld.³⁹ Hoewel het gemiddelde GroenLinks-lid niet ouder is dan de leden van groene zusterpartijen, is hij of zij over het algemeen minder politiek actief, zowel binnen de partij als daarbuiten.

Ook de interne structuur van GroenLinks wijst er geenszins op dat de partij een poging doet om kenmerken van een maatschappelijke bewegingsidentiteit te behouden. Het idee om een radicale, basisdemocratische koers te volgen die afwijkt van de gevestigde partijen, heeft weinig weerklank gevonden. Collectief leiderschap is nooit een doel geweest en over het eenhoofdig leiderschap bestaat een brede consensus. Het kostte veel moeite om een ledencongres in te voeren. En ook als het gaat om gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen lijkt de invloed van de feministische beweging gek genoeg vrijwel afwezig te zijn: GroenLinks-leden willen immers niet dat partijen verplicht moeten worden om op hun kandidatenlijsten vrouwen evenveel verkiesbare plaatsen te garanderen als mannen.

In Duitsland en veel andere landen was vooral onder invloed van de nieuwe maatschappelijke bewegingen bij veel jongeren een antipartijgevoel ontstaan, dat de recruitering van groene partijen heeft beïnvloed. In Nederland lijkt dit sentiment veel minder sterk aanwezig te zijn. GroenLinks is erin geslaagd een aanzienlijk groter deel van haar electoraat partijlid te maken dan haar Duitse buur. Eind 2001 had GroenLinks 15037 leden wat neerkomt op 2,7 procent van de 660692 kiezers die bij de Tweede Kamerverkiezingen in mei 2002 op haar stemden, oftewel 43,9 kiezers per lid. Eind 2001 telden de Duitse groenen daarentegen 44.053 leden, wat 1,1 procent is van de 4110355 kiezers die bij de Bondsdagverkiezingen in september 2002 hun (tweede) stem op de partij uitbrachten, oftewel 93,3 kiezers per lid.⁴⁰

Het lijkt er dus op dat GroenLinks er behoorlijk in is geslaagd om een groter aandeel van haar electoraat tot het partijlidmaatschap te bewegen. Haar leden staan dus wellicht onder minder druk om actief te worden en veel tijd en geld aan de partij te besteden. Ze kunnen lid worden zonder geconfronteerd te worden met het idee van de 'lid-activist', dat zo typisch is voor bewegingspartijen waarin men afkeurend staat tegenover passief lidmaatschap en alleen de activist als volwaardig lid wordt erkend – een idee dat in de jaren tachtig niet alleen overheerste in Duitsland maar bijvoorbeeld ook bij de Belgische groene partijen.⁴¹

Veel groene partijen in Europa hebben lang geworsteld om zich aan te passen aan de realiteit van de partijpolitiek. De eisen van de parlementaire werkzaamheden en met name de noodzakelijke betrokkenheid bij het openbaar bestuur op lokaal, regionaal en nationaal niveau hebben de groene partijen uiteindelijk 'getemd' en hen meer doen lijken op de gevestigde partijen waartegen ze ooit zo vurig ten strijde trokken. Voor het Nederlandse GroenLinks was de volgorde van deze invloeden in sommige opzichten omgekeerd: parlementaire vertegenwoordiging was allang voor de oprichting van GroenLinks bereikt, en een van de partijen waaruit zij voortkwam, de PPR, had in de jaren zeventig al eens deel uitgemaakt van de nationale regering. De 'levenscyclustheorie', op grond waarvan partijen uiteindelijk zouden streven naar regeringsdeelname en daartoe de nodige horden moeten overwinnen, was in Nederland minder van toepassing.⁴²

Bij de zoektocht naar een verklaring voor het Nederlandse 'groene exceptionalisme' moeten we misschien ook de theorie betrekken van de politicoloog Arend Lijphart over de Nederlandse traditie van accommodatiepolitiek.⁴³ Hoewel Nederland een groot aantal levendige nieuwe maatschappelijke bewegingen kende, was het politieke stelsel toch in staat om hun belangen te absorberen. Het kiesstelsel van evenredige vertegenwoordiging zonder extra drempels maakte het makkelijker voor kleine partijen die de belangen van maatschappelijke bewegingen vertegenwoordigden, zoals de PSP en de PPR, om al veel eerder dan in de meeste andere Europese landen de parlementaire arena te betreden. De radicale opmars van nieuwe maatschappelijke bewegingen werd in Nederland dus al jaren voor de oprichting van GroenLinks politiek gekanaliseerd, wat betekende dat de partij niet geconfronteerd werd met kwesties die de agenda van andere groene partijen ten tijde van hun oprichting (en daarna) domineerden.

GroenLinks werd dus niet erg beïnvloed door de anarchistische elementen van de maatschappelijke bewegingscultuur. Zij lijkt beter in staat te zijn geweest om een 'groen-links' project te handhaven. In dit opzicht heeft zich in de geschiedenis van groene politiek de laatste twintig à dertig jaar een grote ommekeer voorgedaan. Toen groene partijen aan het begin van de jaren tachtig meer invloed begonnen te krijgen, werden de Duitse groenen gezien als de belichaming van groene politiek als een links project, terwijl groene pionierspartijen zoals de Engelse en Franse groenen uitgesproken georiënteerd waren op het politieke midden.⁴⁴ Rond 2000 hebben zowel de Franse als de Engelse groenen hun centrumpositie verlaten en zijn zichzelf gaan definiëren als linkse partijen, terwijl juist de Duitse groenen naar het midden zijn gaan schuiven en enkele neoliberale ideeën hebben omarmd.⁴⁵ Na een periode waarin groene partijen deelnamen aan centrumlinkse regeringen die werden geleid door de grote sociaaldemocratische partijen, is de laatste jaren met hun participatie in centrumrechtse regeringen in Finland en Ierland, en in deelstaten van Oostenrijk en Duitsland, een generatie van een nieuw soort coalities ontstaan.

De deelname aan regeringsmacht, of zelfs het vooruitzicht op regeringsmacht, lijken de groene partijen in de richting van het politieke midden te trekken.

GroenLinks was echter in 2002 nog betrekkelijk onaangetast door deze ontwikkelingen.⁴⁶ We hebben gezien dat zij dezelfde positie op de links-rechts schaal heeft behouden en dus niet verder naar links of naar rechts is opgeschoven. In die zin is GroenLinks binnen de groene beweging een baken van stabiliteit geweest. Het zou interessant zijn om te zien of en hoe dit zou veranderen, wanneer regeringsdeelname dichterbij zou komen.